

INHOUD

Inleiding	4	Niet zomaar een winkel	30
Weg met de Muur	6	Een hoefijzer als huis	32
Een paleis dat klop krijgt!	8	Befaamde kebabs	34
Grimmige verhalen	10	Marlene	36
Geheimen en spionnen	12	Mega musical	38
De wraak van de paus	14	De beren van Berlijn	40
Potsdammer Reuzen	16	Stad in puin	42
Anders durven zijn	18	Graffitibom	44
Standbeeld gestolen	20	De grote ontsnapping	46
Ostalgie	22	Bearpit karaoke	48
Punthelm	24	Betrouwbare Trabi	50
Kerstmis in Berlijn	26	Uit de weg Hollywood	52
Blijven lopen	28	Walk on the wild side	54
		Feesten!	56

ZIN IN EEN TRAGE RIT DOOR DE STAD?

Inpakken maar	58	Nefertiti	80
Hitlers bunker	60	Bommen los!	82
Het zal me worst wezen	62	Eco chic	84
Enkele reis	64	De show die de Muur (bijna) deed vallen	86
Berlijns beste brein	66	Fantastische vliegmachines	88
Onder de grond	68	De afbrokkelende toren	90
Geen perfecte harmonie	70	Wij houden van onze ploeg	92
Spelen met vuur	72	Register	94
Dit is geen donut	74		
Skeletten onder het parkeerterrein	76		
Buispost	78		

DEZE STAD ZIET ER SUPER UIT.

HUP BERLIJN, HUP!

KOM, DRAAI DE BLADZIJDE SNEL OM!

WEG MET DE MUUR

Zeg je Berlijn, dan denken de meeste mensen meteen aan de Berlijnse Muur. 28 jaar lang scheidde de Muur West-Berlijn van de rest van Oost-Duitsland. Westerlingen mochten af en toe op bezoek in Oost-Duitsland. De inwoners van Oost-Berlijn mochten hun deel van de stad niet uit, want anders ...! En dan, in één enkele nacht, werd de wereld plots op zijn kop gezet.

De val van de Muur

9 november 1989 en alles gaat zijn gangetje in West-Berlijn. Die avond kondigde de Oost-Duitse televisie echter aan dat de grenzen naar het westen zouden worden geopend! Het nieuwtje verspreidde zich als een lopend vuurtje en het duurde niet lang voor de Oost-Berlijners de straat op trokken richting grenscontroleposten. Duizenden mensen wandelden langs de stomverbaasde douaniers en liepen zo West-Berlijn binnen.

HALLO,
WELKOM IN
HET WESTEN.

NOG ÉÉN KLOP ZOU
MOETEN VOLSTAAN.

FEESTJE!

Toen de inwoners van West-Berlijn het nieuws vernamen, trokken ook zij de straat op. En zo begon het grootste feest ooit in Berlijn. Er werd gelachen, gehuild, gejuicht en gedanst in de straten. Velen klauterden over de Muur. Je hoorde echter ook continu het geluid van geklop. Dat geklop duurde dagen. Het waren mensen die aan weerszijden van de Muur stukjes wegkaptten. Hamers, beitels en alles wat maar kon, werd gebruikt om de Muur neer te halen.

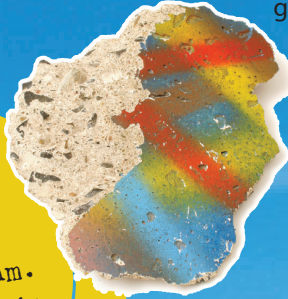

Dahlia

Waar gebeurd
De volgende dag kreeg een groep schoolkinderen uit het westen de geschiedenisles van hun leven. Hun leerkrachten zetten hen namelijk op een bus en trokken met hen naar de dichtstbijzijnde grensovergang. Daar deelden ze bloemen uit aan de mensen die vanuit het oosten de grens overstaken.

Stukje van de Berlijnse Muur

Een stukje Berlijnse Muur als souvenir, niet echt zeldzaam. Naar schatting zijn er zo'n 400 miljoen van te vinden!

De Muur was 3,6 m hoog, 43 km lang en liep dwars door Berlijn.
Meer dan 5000 mensen ontsnapten naar het westen. Heloas stierven 136 mensen bij hun poging tot ontsnappen.

restanten van de Muur

Twee kanten

In 1945 kwam er een einde aan Wereldoorlog II. Duitsland werd in twee verdeeld. Frankrijk, Engeland en de Verenigde Staten kregen een deel (het westen) en de Sovjet-Unie kreeg een ander deel (het oosten). Ook Berlijn werd op die manier in twee gesplitst. In het westen konden mensen stemmen voor wie ze wilden; in het oosten was je maar beter gehoorzaam. Omdat zo veel mensen van het oosten naar het westen wilden verhuizen, trok de Sovjet-Unie een muur op zodat mensen niet meer weg konden.

Woonde je in het oosten, dan was je een 'Ossi'. Leefde je in het westen, dan was je een 'Wessi'.

MEER WETEN?

EEN PALEIS DAT KLOP KRIJGT!

Dit is geen echt paleis, maar een foto van hoe een paleis er zou kunnen uitzien in 2019. Het Palast der Republik stond hier 500 jaar lang en werd dan gesloopt. Nu wil de stad het herbouwen.

Flauwe start

In 1443 legde Frederik II van Brandenburg (ook wel de IJzeren genoemd) de eerste steen van zijn nieuwe kasteel op de plaats waar nu het Palast komt. De plaatselijke bewoners hadden zo'n grote hekel aan de roekeloze IJzeren dat ze delen van de stad onder water zetten in de hoop zo zijn kasteel te vernietigen.

Lang wachten op een huis

In 1699 startte Frederik I van Pruisen grote verbouwingen. Hij wou het kasteel ombouwen tot een koninklijk paleis. In 1706 stortte een toren bijna in, waarop de architect werd ontslagen. De volgende architect ontwierp daarom een koepel in plaats van een toren. In 1850, 144 jaar later en drie architecten verder, was het paleis eindelijk klaar.

1500

Dat is het aantal kamers dat het oude kasteel telde.

Nieuwe koning, nieuwe look

Na de dood van Frederik I schilderde zijn zoon, Frederik Willem, de mooi versierde plafonds in het paleis wit. Een deel van de schitterende tuinen werd vernield en werd een paradeplaats. De ene na de andere koning wou het kasteel aan zijn smaak aanpassen en richtte het anders in.

In en rond het paleis

Steeds meer mensen kwamen rond het Palast wonen en Berlijn werd steeds groter. In het paleis werden beslissingen genomen, feestjes georganiseerd en werd geschiedenis geschreven. Meer dan 470 jaar verbleven koningen in het paleis. In 1919 trad de koning af en werd vanop het balkon van het paleis een revolutie uitgeroepen.

WEG MET
HET PALEIS!

Weg met het paleis!
De Oost-Duitse regering had een hekel aan het paleis omdat het hen aan de koningen herinnerde. Het kostte vier keer meer om het te vernietigen dan wat het Palast der Republik kostte dat in 1973 in de plaats kwam.

In 2008 werd het Palast der Republik met de grond gelijk gemaakt omdat het niet minder dan 5000 ton giftig asbest bevatte!

Het Palast huisvestte het Oost-Duitse parlement, winkels, een bowlingbaan en een discotheek.

Beeldhouwers maken nieuwe standbeelden aan de hand van foto's van het oude paleis.

Hoeveel?

Op de nieuwe plannen voor het paleis prijken een koepel, ouderwetse muren voor drie van de gevels, en een muur uit beton en glas voor de vierde gevel.

Binnen wordt het paleis hypermodern, met zalen voor tentoonstellingen, restaurants en een bibliotheek. De stad hoeft enkel € 590 miljoen te vinden om alles te betalen!

MEER
WETEN?

GRIMMIGE VERHALEN

Sprookjes voor iedereen

De gebroeders Grimm waren eigenlijk niet van plan verhaaltjes te schrijven voor kinderen. Ze verzamelden traditionele verhalen als deel van hun onderzoek naar de Duitse taal. De eerste uitgave van hun bundel bevatte geen plaatjes maar wel veel kanttekeningen. Daarna herwerkte Wilhelm de verhalen zodat ze vlotter te lezen waren. Een andere broer, Ludwig Emil, bracht de verhalen tot leven met schitterende tekeningen.

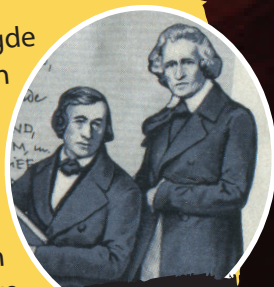
Kind dat tekent
door Ludwig
Emil Grimm

ad. 1840
Cassel
1840
April 1840

Carl
Hans Christian
Andersen
Ludwig & Emil
Grimm

In 1840 nodigde de koning van Pruisen Wilhelm persoonlijk uit voor een bezoek aan Berlijn. Jaren eerder hadden ze een boek geschreven met de titel *Kinder- und Hausmärchen*. Het boek

Gebroeders Grimm

kende behoorlijk wat succes, maar niemand had ooit kunnen denken dat dit het best verkochte boek in het Duits zou worden. Je kent het wellicht beter als *De sprookjes van Grimm*.

EN ZE LEEFDEN NOG LANG EN WAREN HEEL GEMEEN

Het boek bevat tal van sprookjes die je zeker kent, zoals Roodkapje, Sneeuwwitje en Rapunzel, maar de verhalen waren heel wat gemener. In Assepoester geschreven door de gebroeders Grimm bijvoorbeeld, zijn de lelijke stiefzussen mooi maar heel gemeen. Uiteindelijk trouwt Assepoester met de prins en pikken duiven de ogen van de gemene stiefzussen uit!

Van A tot ... F!

Wilhelm en Jacob trokken naar de Humboldt Universiteit in Berlijn om er les te geven, en een Duits woordenboek te schrijven. Ze dachten dat ze dat klusje in een tiental jaar wel zouden klaren. Maar toen de broers 23 jaar later stierven, zaten ze nog maar aan de letter 'F'. Andere geleerden zetten hun werk dan verder en in 1961 was het woordenboek eindelijk klaar.

WANNEER GAAT
DIE DOMME
GANS EINDELIJK
VLIEGEN?

Als het warm is in Berlijn, spelen kinderen in de fontein Märchenbrunnen in het Volkspark. De fontein telt meer dan 100 figuren uit de verschillende sprookjes van de gebroeders Grimm.

IK WOU DAT IK
DEZE KNOOP
LOSKREEG.

Märchenbrunnen

De verzameling van de gebroeders Grimm

De befaamde Grimm-bibliotheek in de Humboldt Universiteit in Berlijn telt maar liefst 6000 boeken die de broers verzamelden of schreven. Er is ook een zaal waar kinderen kunnen lezen, spelen en tekenen, terwijl hun ouders studeren.

Grafstenen van Jacob (1785-1863) en Wilhelm (1786-1859) Grimm

Eeuwig samen

De broers brachten het grootste deel van hun leven samen door en liggen dan ook naast elkaar begraven op een kerkhof in Berlijn.

MEER
WETEN?

Lees de sprookjes van de gebroeders Grimm in *Het grote Grimmboek*

GEHEIMEN EN SPIONNEN

Het leven in Oost-Berlijn was geen pretje toen de Muur werd opgetrokken. Je had bonnen nodig om boter te kunnen kopen. Vlees en groenten waren nog moeilijker te krijgen en er was geen toiletpapier. Klagen was gevaarlijk, want er waren overal spionnen.

Vertrouw niemand

De Stasi was de Oost-Duitse geheime politie. Ze hielden mensen die niet van de overheid hielden in het oog. Gewone mensen werden aangemoedigd om dergelijke mensen te verklikken. Iedereen kon dus een spion zijn: je buurman, leraar, zelfs iemand van je eigen familie.

De Stasi vond een uniek toestel uit waarmee ze gesprekken konden opnemen. Piepkleine camera's werden verborgen in een das...

of achter de knoop van een jas.

Ze hielden zelfs staaltjes bij van het zweet van op iemands billen!

Iedereen verdacht

De Stasi deden alles om informatie te verzamelen. Ze hadden tweeduizend mensen in dienst om persoonlijke brieven te openen en gesprekken af te luisteren. Stasi officieren drongen zelfs binnen in de huizen om af luisterapparatuur te verstoppen wanneer er niemand thuis was. Ze namen eerst foto's zodat ze alles netjes terug op zijn plaats konden zetten.

Snuffel-
hond

Zweetbroek

In sommige van de stoelen in het hoofdkwartier van de Stasi zat een stuk 'zweetstof' verborgen. Het slachtoffer moest minstens tien minuten in de stoel plaatsnemen om het nodige zweet te verzamelen. Het doek met de zweetgeur werd daarna in een bokaal bewaard. En als die persoon later probeerde te ontsnappen naar het westen, liet de Stasi de snuffelhonden ruiken aan het stuk doek.

HA HA, ZE
ZULLEN
ME NOOIT
HERKENNEN.

Vermomming nr. 1

Vermomming nr. 2

Zie je de
gelijkenissen?

Embleem van
oost-Duitsland

Een vijf-
tienjarig
meisje werd
van school
gestuurd omdat
ze de regering
in een brief had
gevraagd om het
contact met
het westen te
verbeteren.

Er is zelfs een
Stasi-opname waarin
twee Stasi-officieren te
horen zijn die afluister-
apparatuur plaatsen – zelfs
de spionnen werden hier
bespioneerd!

MEER
WETEN?

Vermommingen ☆ www.reuters.com/news/pictures/slideshow?articleId=USRTR2PSE8#a=2

Flauwe vermommingen
Nadat de Muur was geval-
len, mocht iedereen die dat
wou een kijkje nemen in
het hoofdgebouw van de
Stasi in Oost-Berlijn en
kwamen alle Stasi-
geheimen aan het licht.
Naast rijen en rijen vol
documenten, vind je er
pruiken, valse neuzen,
baarden en zelfs foto's van
Stasi-officieren in hun toch
behoorlijk flauwe
vermommingen.

De Stasi bespioneerde
ook de inwoners
van West-Berlijn.
In het dossier
van een van hun
slachtoffers zat een
gedetailleerde
plattegrond van zijn
kamer; zelfs de
meubels stonden
erop. En ook de weg
die zijn dochter naar
school nam, stak
in de map.

Enkele cijfers

De Stasi verzamelde niet minder
dan 160 km documenten over
6 miljoen Oost-Duitsers.
Begin 2000 hadden meer dan
2 miljoen mensen al een kijkje
genomen in hun eigen dossier
in het Stasi-hoofdkwartier.

DE WRAAK VAN DE PAUS

Vanaf de tv-toren in Oost-Berlijn zond Oost-Duitsland programma's uit voor het grote publiek. De toren is in 1969 gebouwd en lijkt wel wat op een raket. De bol in de top is een kopie van een Russische Spoetniksatelliet. De televisietoren is ook vandaag nog het hoogste gebouw in Berlijn.

Naald of tandenstoker?

De inwoners van Berlijn zijn beroemd om hun gevoel voor humor en hebben een koosnaam voor zowat alles. Ook al ziet de televisietoren eruit als een raket, inwoners hebben het over de naald, de tandenstoker of de telesparger (tele-asperge). Er doet echter nog een andere koosnaam de ronde, en daar gaat een heel verhaal achter schuil...

ZOEK
DE RAKET!

Kwaad om het kruis

De televisietoren moest inwoners van West-Berlijn tonen hoe goed het leven wel niet was in Oost-Berlijn, maar het verliep net iets anders. De Oost-Duitse overheid was tegen godsdienst.

Wanneer de zon echter op een bepaalde manier op de bol valt, zien ze in West-Berlijn een weerkaatsing in de vorm van een katholiek kruis. Inwoners van West-Berlijn graptten dat de paus daarvoor had gezorgd en daarom staat de toren ook wel bekend als 'de wraak van de paus'.

GRAAG TOT EEN VOLGENDE KEER.

De raket wiebelt!
 Hoog in de toren, op zo'n 207 m namelijk, zit een restaurant. Dankzij een speciale plaat in de vloer ervan draait het restaurant langzaam rond. Zo krijg je een fantastisch uitzicht over de hele stad terwijl je zit te eten. De toren wiebelt ook een beetje. Het restaurant schommelt zo'n 15 cm; de top van de televisiemast zelfs 60 cm.

118 meter

368 meter

32 meter

Meer dan 60 televisie- en radiostations zenden uit vanaf de toren.

TORENHOGHE CIJFERS:

- Hoogte tot de top van de toren: 368 m
- Breedte van de bol: 32 m
- Hoogte van de mast: 118 m

De lift brengt je in 40 seconden naar de top ... met de trap (986 treden!) duurt dat net iets langer ...

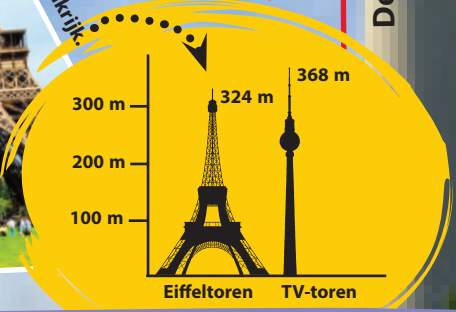
GOED GEZIEN!

Af en toe verandert de bol van kleur. Toen in 2006 de wereldbeker voetbal in Berlijn werd georganiseerd, had de bol roze stippen om eruit te zien als een voetbal.

MEER WETEN?

De televisietoren is 44 m hoger dan de Eiffeltoren in Parijs, Frankrijk.

POTS- DAMMER REUZEN

Het lijkt wel de naam van een basketbalteam, maar de 'Potsdammerreuzen' was een bijnaam voor een regiment met grote soldaten opgeleid door de koning van Pruisen.

Koning Frederik I

Dol op het leger

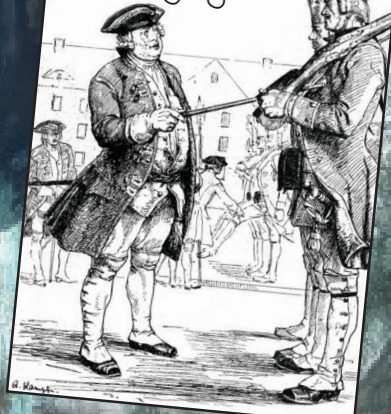
Koning Frederik Willem I was vastbesloten: hij zou het koste wat het kost een machtig leger vormen. Hij regeerde van 1713 tot 1740 en overal in Berlijn marcheerden zijn soldaten in hun felgekleurde uniformen. Frederik was geen lieverdje. Zo kregen de soldaten een pak slaag als ze niet snel genoeg salueerden of als hun uniform niet netjes was. Maar grote mannen, de Potsdammer Reuzen, kregen een bijzondere behandeling.

Om ter langst

Frederik betaalde zijn Potsdammer Reuzen meer dan de andere soldaten, en was iets aardiger tegen hen. Hij zocht lange vrouwen voor deze mannen zodat ze later ook lange kinderen zouden krijgen. Hij tekende portretten van deze lange mannen en als hij zich niet lekker voelde, liet hij de Reuzen in zijn slaapkamer marcheren!

ZE ZIEN ER
ZO KLEIN UIT
VAN HIER!

De koning inspecteerde
de troepen graag zelf.

Lange mannen opgelet!

Medewerkers van de koning van Pruisen waren steeds op zoek naar lange mannen. Het kon de koning niet schelen hoe of waar de mannen werden gerekruteerd voor zijn leger. Grote monniken, priesters en zelfs rijke lieden moesten steeds op hun hoede zijn. Als andere staatshoofden in een goed blaadje wilden komen bij Frederik, stuurden ze hem een groepje lange mannen.

Met zijn meer dan 2 m lengte was de Ierse James Kirkland een ideale kandidaat voor het regiment van de Potsdammer Reuzen.

ZIET MIJN HOOFD
ER GROOT UIT
MET DEZE HOED?

Lieve reuzen

Je zou denken dat deze grote mannen uitstekende soldaten waren, maar niets is minder waar. Fred wou niet dat hen iets zou overkomen, of erger nog, dat ze zouden sneuvelen. Nee, dit regiment was er louter en alleen voor de show.

Daar is kleine Fritz

Na de dood van Frederik Willem werd zijn klungelige zoon Fritz gekroond tot Frederik II. Vader en zoon waren nooit beste vrienden geweest. Het duurde dan ook niet lang voor Fritz de Potsdammer Reuzen de laan uitstuurde.

JE KON EEN POTSDAMMER REUS WORDEN ALS JE...

- groter was dan 1m80,
- een man was,
- in Pruisen... of om het even waar woonde.

MEER
WETEN?

In de 18de eeuw was Berlijn de hoofdstad van Pruisen. Koning Wilhelm I regeerde 36 jaar.

Standbeeld van Frederik Willem I

VERBODEN-VOOR-OUDE

BERLIJN

ALLES WAT JE
ALTIJD AL
WILDE WETENwww.lannoo.com

Registreer u op onze website en we sturen u regelmatig een nieuwsbrief met informatie over nieuwe boeken en met interessante, exclusieve aanbiedingen.

Oorspronkelijke titel: Not for Parents Berlin
Everything you ever wanted to know

Oorspronkelijke uitgever: Weldon Owen
in samenwerking met Lonely Planet

Productie: Weldon Owen, een imprint van
Red Lemon Press Limited
Northburgh House, 10 Northburgh Street
London EC 1V 0AT, UK

© Weldon Owen Limited, 2014

© Nederlandse vertaling, Uitgeverij Lannoo nv, Tiel, 2014

Vertaling: Inez Falleyln**Opmaak:** Keppie & Keppie

Gedrukt in China

ISBN 978 94 014 1859 1

D/2014/45/293

NUR 232/512

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veeleevoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch of op enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Samenstellers en uitgevers zijn zich volledig bewust van hun taak een zo betrouwbaar mogelijke uitgave te verzorgen. Niettemin kunnen zij geen aansprakelijkheid aanvaarden voor onjuistheden die eventueel in deze uitgave voorkomen. Zij ontkennen ook elke aansprakelijkheid voor gebeurtenissen die voortvloeien uit het gebruik ervan.

Lonely Planet and the Lonely Planet logo are trademarks of Lonely Planet and are registered in the US Patent and Trademark Office and in other countries. Lonely Planet does not allow its name or logo to be appropriated by commercial establishments, such as retailers, restaurants or hotels. Please let us know of any misuses:
www.lonelyplanet.com/ip.

Fotoverantwoording

Afkortingen – bl boven links, bm boven midden, br boven rechts, ml midden links, m midden, mr midden rechts, ol onder links, om onder midden, or onder rechts.

Alle foto's © Shutterstock behalve:

2or, 2ol, 2om, 9mr, 10ol, 11ml, 12-13m, 12ol, 12m, 12om, 16or, 17r, 20or, 21ml, 21br, 23ol, 24or, 24ol, 24-25m, 25bl, 25m, 27bm, 29ol, 31ol, 33br, 33mr, 34mr, 35or, 36br, 37bm, 37br, 38om, 39ol, 39or, 40m, 40-41m, 42-43m, 43m, 43bl, 44bl, 45mr, 45br, 46ol, 46or, 47mr, 47or, 51or, 52or, 53or, 55bl, 56m, 56om, 57ol, 58ml, 58-59m, 59mr, 60ol, 62or, 62ol, 62-63m, 63ml, 63bl, 64mr, 65or, 66ol, 68or, 68-69m, 69or, 70ml, 70-71m, 71or, 71m, 71-72m, 74m, 74om, 75mr, 76bl, 76-77m, 78br, 78ol, 79br, 81ol, 82ml, 83or, 85mr, 86mr, 87mr, 89or, 91or, 92or, 93m, 95om **Alamy**; 85om **courtesy of Berlin Boombox / Axel Pfaender**; 6or, 13bl, 13bc, 15bl, 23om, 23or, 25br, 38mr, 41ol, 42mr, 44ol, 50ol, 51mr, 55br, 61mr, 63or, 67or, 77or, 77br, 77bl, 87om, 90mr, 92ml, **Corbis**; 3or, 8bl, 10-11m, 15ml, 26ml, 28ol, 29bm, 31br, 32ml, 34ol, 36om, 42or, 46-47m, 48mr, 49br, 51om, 53br, 61m, 60-61m, 60ml, 60or, 64-65m, 67mr, 67ml, 71br, 73br, 72bm, 72or, 73m, 73mr, 75o, 79ml, 81ml, 82om, 84or, 88m, 88or, 89bl, 93or, 92-93m **Getty Images**; 6ol, 23mr, 32-33m60om, **Rex Features**.

Cover illustraties, 4-5 © **Chris Corr**

Alle illustraties en kaarten copyright 2014 Weldon Owen Publishing

Hoofdkantoor Lonely Planet in Australië

Locked Bag 1, Footscray, Victoria 3011

Phone 03 8379 8000 Fax 03 8379 8111

Lonely Planet USA

150 Linden St, Oakland, CA 94607

Phone 510 250 6400 Toll free 800 275 8555 Fax 510 893 8572

Lonely Planet UK

Media Centre, 201 Wood Lane, London W12 7TQ

Phone 020 8433 1333 Fax 020 8702 0112

lonelyplanet.com/contact

Uitgeverij Lannoo nv

Kasteelstraat 97, 8700 Tiel, België

Dit boek werd gedrukt op
FSC-gecertificeerd papier.